

TEKSTIILIT TEKSTEINÄ – KÄSITYÖT KULTTUURIN KUVINA

OUTI SIPILÄ

KÄSITYÖN HISTORIA KÄSITYÖTIEEEN TUTKIMUSKOHTENA | TEKSTIILIT TEKSTEINÄ |
VAATTEET VIESTEINÄ | KÄSITYÖLÄHTEISTÄ YMMÄRRYKSEEN | HEDELMÄLLISET LÄHTEET |
MENNEISYYDEN TULKKINA | LÄHTEET

KÄSITYÖN HISTORIA KÄSITYÖTIEEEN TUTKIMUSKOHTENA

Artikkelissa käsitellään tapoja tulkita ja ymmärtää käsitöitä kulttuurisina teksteinä, kertomuksina menneisyydestä. Lähtökohdaksi on ajatus siitä, että käsitöiden ja niihin liittyvän informaation kautta voidaan päästä käsiksi sellaisiin kulttuurimme rakenteisiin, joita muuten on vaikea saavuttaa.

Käsityötiede tutkii käsityönä valmistettavia tuotteita niin produktin kuin prosessinkin näkökulmasta. Tutkimuksen kohde voi olla tuotteen tekijä tai sen vastaanottaja, se voi olla fyysinen, materiaallinen tuote tai henkinen tuotos, olotila tai merkityksenanto. Tutkimuksessa otetaan huomioon myös käsityötuotteen syntyyn vaikuttamassa olleet tekijät: ihminen käsityön tekijänä ja vastaanottajana, ympäröivä luonto, käytössä oleva tekniikka, taloudelliset edellytykset, yksilöön liittyvä yhteisö ja se kulttuuriympäristö, jossa käsityötä tehdään ja käytetään. Yhtenä käsityötieteen tutkimuksen kohteena on käsityön historia. (Anttila 1998, 8–10.)

Käsityön historiaa voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Käsitöitä voidaan tutkia konkreettisina artefakteina, esityksinä käytettävissä olleista materiaaleista, tekniikoista ja teknisistä apuvälineistä. Niitä voidaan tarkastella esimerkiksi aikakautensa muotokielestä. Käsitöitä voidaan nähdä kertomuksina niitä valmistaneiden ja valmiita tuotteita käyttäneiden ihmisten elämästä ja kokemuksista. Niitä voidaan tulkita myös viesteinä omaan aikauteensa liittyneistä arvoista ja asenteista. Kun tutkitaan käsityön historiaa, tutkitaan samalla myös kulttuurin historiaa. Koska tässä artikkelissa aihetta käsitellään suhteessa suomalaiseen historialliseen kontekstiin, käsityö-termiä käytetään perinteisessä merkityksessään tarkoittamaan sekä naisten tekstiilimateriaaleista valmistamia käsityötuotteita että käsityöprosessia.

Sekä käsityötieteen että kulttuurihistorian tutkimuksessa suositellaan monimenetelmällistä lähestymistapaa (Anttila 1998, 2; Virtanen 1993,13). Tämä mahdollistaa myös tutkimuskohteen lähestymisen monesta eri näkökulmasta. Omassa väitöskirjatyössäni tarkoitan monimenetelmällisyydellä toisaalta aineiston tarkastelua historiallisina lähteinä, toisaalta aineiston analysointia käsityötieteellisten tutkimusten laadullisia analyysimenetelmiä hyödyntäen.

Tämä artikkeli on kirjoitettu virikkeeksi niille opiskelijoille, joiden tutkimusintressit suuntautuvat historialliseen kontekstiin. Artikkelissa esitellään, miten käsityötieteen ja historiantutkimuksen työkaluja yhdistellen voidaan tutkimuksellisesti lähestyä niitä kulttuurin sisään rakennettuja merkityksiä ja toimintatapoja, joita on liittynyt käsitöiden valmistamiseen ja käyttöön. Käsityönä tehtyjen artefaktien lisäksi käsityökulttuurin tutkimuksessa voidaan hyödyntää monenlaisia lähdeaineistoja. Esittelen artikkelissa omassa tutkimustyössäni hyödyntämiäni lähdeaineistoja ja tulkintatapoja.

Artikkeli on kirjoitettu käsityötieteen näkökulmasta. Tapaa tulkita erilaisia lähdeaineistoja voidaan soveltaa muidenkin alojen historiallisesti suuntautuneeseen tutkimukseen. Tänä päivänä opettajankoulutuksessa perätään tulevien opettajien mediakulttuurin lukutaitoa, taitoa kriittisesti tulkita ja analysoida erilaisista viestintävälineistä tulvivaa tietoa. Kulttuurista lukutaitoa, lähdeaineistoon kriittisesti ja analyysoivasti suhtautuvaa otetta, tarvitaan tulkittaessa niin menneisyyden kuin nykypäivänkin tekstejä.

TEKSTIILIT TEKSTEINÄ

Käsityön historia ja kulttuurihistoriallinen näkökulma naisista historian toimijoina kulkevat käsi kädessä. Käsityötuotteet välittävät tietoa paitsi materiaalisista tuotteista myös naisten arkipäivästä ja kulttuurisesti määritellystä naiseudesta. Aihetta voidaan lähestyä tarkastelemalla sitä, millaisissa yhteyksissä käsityötuotteita on käytetty tai miten niitä on valmistettu. Näin käsityötuotteen kautta voidaan tulkita myös niitä arkipäivään liittyneitä arvoja ja normeja, joita ympäröivä yhteiskunta on asettanut naisten tavalle toimia.

Käsityöt ovat konkreettisia jäänteitä naisten elämästä ja kokemuksista myös siltä ajalta, jolloin kirjoitustaito ei kuulunut joka naisen taitoihin. Perinteinen historiankirjoitus on kertonut enimmäkseen julkisesta elämästä, mutta kulttuurihistoriallinen, arkipäivän historiaan suuntautunut tutkimus on tuonut esille myös naiset historian toimijoina. Käsitöitä voidaankin pitää yhtenä osana nimenomaan naisten laatimista ja naisten arkielämästä kertovista lähteistä. Kun historiaa määritellään ihmiskunnan muistiksi, voidaan naisten käyttämät ja naisten tekemät käsityöt nähdä ikään kuin yksittäisinä muistoesineinä, mementoina, joiden avulla voidaan tuoda esille unohtuneita ja muuten tutkimuksessa sivuutettuja asioita. (Setälä 1995, 10.)

Louise Waldén (2002, 82) näkee tekstiilit naisten kirjoittamina teksteinä, jotka kertovat naisten elämästä. Myös ruotsinkielinen sana *textil*, (engl. *textile*), joka on peräisin samasta latinankielen sanasta *texo* kuin *text* – ’teksti’, ’kirjoitus’ – viittaa tekstiiliin tekstinä. Samoin suomen kielessä vaatteiden pistoilla koristamisesta, kirjonnasta, on käytetty samoja termejä kuin kirjoittamisestakin: *kirjua*, *kirjoa* ja *kirjuuttaa*. Valmistessaan tekstiileitä naiset ovat ”kirjoittaneet” omaa historiaansa.

Tekstiilit itsessään ovat kuitenkin mykkiä. Ne toimivat kertomuksina, tutkimuksen lähteinä, vain siinä tapauksessa, että tutkija osaa esittää oikeita kysymyksiä. Jorma Kalela (2000) toteaaakin, että historiallisesta todistuskappaleesta, tässä tapauksessa käsityötuotteesta, tulee lähde vasta siinä vaiheessa, kun sitä käytetään päätelmien perusteena. Osatakseen yhtäältä arvioida kysymyksenasetteluaan ja toisaalta valitsemiensa todistuskappaleiden pätevyyttä lähteinä tutkijan on kyettävä sijoittamaan todistuskappale sen omaa kulttuuritaustaa vasten. Lähteet eivät ole syntyneet ilman, että niillä on ollut jokin tehtävä. Nämä tehtävät määräävät, ainakin jossain määrin, myös lähteen välittämän informaation sisällön. (Kalela 2000, 97–100.) Käsitöitä onkin tarkasteltava sitä taustaa vasten, mikä niiden tehtävä ja merkitys on omassa ajassaan ollut. Onko lähde pätevä vastaamaan esitettyyn kysymykseen ja viemään asian käsittelyä syvemmälle?

Se informaation määrä, mikä konkreettisesta käsityötuotteesta saadaan, on rajallinen. Myös virhetulkinnat ovat mahdollisia. Yksi konkreettinen, pitkään virheellisenä elänyt tulkinta on käsitys siitä, että aina 1900-luvun alkupuolelle asti Suomen maaseudulla lähes kaikki käsityöt valmistettiin kodeissa: kankaat olivat kotikutoisia ja vaatteet kotitekoisia. Arkiuskomus kaikista agrariiyhteiskunnan naisista taitavina käsitöiden tekijöinä on harhaanjohtava mutta sitkeästi elävä. Tutkimus on kuitenkin osoittanut, että vaikka ns. kotitekoiset tekstiilituotteet olivat käsityönä valmistettuja, ne saattoivat joko osittain – esimerkiksi lankojen kehruun osalta – tai kokonaan olla kodin ulkopuolella teetätettyjä. (Ks. esim. Markkola 1998, 87–88.) Käsityötuotetta voidaankin pitää lähteenä vasta sitten, kun tiedetään, mikä on ollut sen asema omassa ajallisessa, paikallisessa ja kulttuurisessa kontekstissään. Kun käsitöiden rinnalle otetaan muuta aineistoa, niitä voidaan lukea kulttuurisina kertomuksina.

Waldén (2002) korostaa, että naisten tekemiä tekstiilejä ei pidä nähdä ainoastaan käsityötuotteina, vaan laajempina kertomuksina naisten elämästä ja kokemuksista. Hän esittelee kolme lähestymistapaa. Ensiksi tekstiilejä voidaan tulkita naisten kurjuushistoriana, kertomuksena raskaasta työstä, huonoista työoloista ja surkeista palkoista. Toiseksi ne voivat kertoa sekä tekstiilien taloudellisista arvoista että niiden välityksellä saatavasta arvostuksesta. Kolmas tapa on nähdä tekstiilit ja niiden valmistaminen naisten selviytymisstrategiana omissa yhteisöissään. Käsitöiden tekeminen on ollut myös yksi sosiaalinen seurustelumuoto erilaisine talkoineen, käsityöiltoineen ja ompeluseuroineen. (Waldén 2002, 82.)

Tullakseen sosiaalisesti hyväksytyksi naisten on pitänyt hallita oman yhteisönsä normeihin liittyvät käsityömuodot. Jotta tulkittaisiin oikein tekstiilien tekstejä, ei riitä, että ne osataan sijoittaa oikeaan aikaan ja paikkaan; on myös nähtävä se sosiaalinen konteksti, jossa käsityö on tuotettu ja jossa sitä on käytetty. Sosiaalinen asema on saattanut vaikuttaa käsityöntekijään ja hänen tekemiinsä käsitöihin ja kokemuksiinsa käsitöistä. Samassa pitäjässä asuneen helmi-kirjontatöitä ommelleen kartanonrouvan ja villoja sivuansioikseen kehränneen mäkitupalaismuijan kokemus käsityönteosta tuskin on ollut samanlainen.

VAATTEET VIESTEINÄ

Vaatteita voidaan tulkita monella tavalla käsityötuotteina. Oman erityisen merkityssisältönsä ne saavat siitä, että ne toisaalta ovat näkyvillä ihmisten päällä ja toisaalta niiden käyttäminen on kokemus käyttäjilleen. Vaatteet voidaan nähdä kehyksinä, joiden avulla yksilöt rakentavat omaa paikkaansa ympäristössään. Kun vaatteet ja yksittäiset vaatekappaleet nähdään kommunikaation välineinä, ei riitä, että tutkitaan niiden mallia, materiaalia ja valmistustapoja. On paljastettava myös vaateen merkityksen luonne: se mitä tietty vaatekappale merkitsee. (Kaiser 1996, 21.)

Kansankulttuurin tutkija U. T. Sirelius kirjoitti 1900-luvun alussa siitä, miten paljon erilaista informaatiota vaatetus sisältää:

”Enemmän kuin missään muussa ihmishengen tuotteessa tulevat siinä [naisen puvussa] näkyviin erilaiset maku- ja muotisuunnat. Siinä kuvastuvat myös kantajan sukupuoli, sieluntila, hänen ikänsä, suhteensa avioliittoon, hänen yhteiskunnallinen asemansa ja jäsenyytensä jossakin erikoisessa ihmisryhmässä tai uskonlahkossa – vieläpä vuodenaikakin, jona sitä kannetaan.” (Sirelius 1916,1.)

Mitä kauemmas ajassa mennään, sitä vaikeampi on löytää alkuperäisessä muodossaan säilyneitä vaatteita tutkimuksen lähteiksi. Vaatetavara on ollut arvostettua ja sen hankinta suuren vaivan takana. Tavallisella maalaisväestöllä ei ollut monia vaatekertoja. Niinpä vanhoja vaatteita ei hylätty aittoihin, vaan ne käytettiin loppuun asti. Parempi vaate joutui ajan mittaan arkiseksi työvaatteeksi tai siitä valmistettiin vaatteita lapsille. Käyttökelvottomiksi kuluneet vaatteet kudottiin makuualustoihin tai mattoihin, villalumpuista kehrättiin uutta lankaa ja pellavariepuja myytiin paperinvalmistukseen. (Kaukonen 1998, 19–21.) Säilyneet vaatteet eivät yleensä edusta arkivaatetusta, vaan niitä on talletettu jostain erityisestä syystä. Säilytetyt vaatteet ovat voineet olla poikkeuksellisen arvokkaita, tavallista hienommin valmistettuja tai koristeltuja, tai niihin on saattanut liittyä erityistä tunnearvoa.

Vaatekappaleiden merkityksiä niin vaatteina kuin käsityötuotteinakin on etsittävä siitä todellisuudesta, joka ympäröi niiden käyttäjiä ja valmistajia, naisia ja tyttöjä. Susan B. Kaiser (1996, 21) korostaa, että vaatteisiin ja pukeutumiseen sekä niiden merkityksiin liittyvässä tutkimuksessa on otettava huomioon muun muassa kulttuurinen ympäristö. Se vaikuttaa paitsi vaatteiden olemukseen ja malleihin, myös yhteisön ja yksilön suhtautumiseen eri vaatekappaleisiin. Samoin tulee huomata yksilölliset kokemukset toisaalta vaatteiden merkityksistä ja toisaalta niiden tunnusta ja materiaalista. (Ks. esim. Koskennurmi-Sivonen 2002.)

Vaatteista kertovat lähteet ovat usein kuvälähteitä. Uotilaa (1995, 41) mukaillen ne kertovat vaatetuksen kielestä, merkkijärjestelmästä, jonka ilmauksena ovat yksittäiset asukokonaisuudet ja jossa yksittäiset vaatekappaleet ovat tulkit-

tavissa merkityksiköiksi. Pukeutumiskuvan kuva määritellään todellisuudessa realisoituvaksi pukeutumiskuvan esitysmuodoksi. Esimerkiksi lehdessä esiintyvä kuva ihmisestä vaatekerta yllään on kuva pukeutumiskuvasta, kuva kuvassa esiintyvän yksilön todellisuudesta.

KÄSITYÖLÄHTEISTÄ YMMÄRRYKSEEN

Kun tutkimuslähteet ovat konkreettisina vaatteina, niiden visuaalinen ja materiaalinen olemus korostuu. Lähteet voivat olla myös kirjoitetussa muodossa, jolloin vaatekappaleet esitellään ja nimetään yhteisön yhteisesti sopimalla tavalla, tai ne voivat olla kuvia vaatteista. Kaiser (1996, 21–23) näkee pukeutumisen ja käsityön tutkimuksen yhtenä ongelmana sen, miten tasapainoilla yhtäältä abstraktien pukeutumista kuvaavien ja pukeutumisen merkityksiin liittyvien käsitteiden kanssa ja toisaalta konkreettisten materiaalien välillä.

Kulttuurihistoriallisen tutkimuksen näkökulmasta monenlaisten lähteiden käyttö metodisena valintana perustuu käsitykseen siitä, että kysymys edeltää lähdettä. Tutkijalla voi olla ennakkomielikuva siitä, minkä tyyppisiä lähteitä hän tulee tarvitsemaan, mutta vasta kun tutkimuskysymys on tarkentunut, voidaan varsinaisesti lähteä etsimään sellaisia lähteitä, joiden avulla tutkija voi löytää vastauksen esittämäänsä kysymykseen. (Kalela 2000, 92.)

Toisaalta, lähteitä syvemmin tarkasteltaessa saatetaan löytää myös sellaista tietoa, jota ei ole ennakkoon osattu kysyä. Hanna Elomaa (2001, 62) korostaa, että tutkijan on kyettävä käymään dialogia tutkimusaineistonsa kanssa myös siten, että hän tarvittaessa kykenee muotoilemaan kysymyksensä uudella tavalla. Myös laadulliseen tutkimustraditioon liittyy ajatus siitä, että aineiston rajat eivät saa olla liian tiukat (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 165). Tutkijan tulee havaita ja kyetä nostamaan esiin aineistosta sellaisiakin tutkimustehtävään liittyviä ilmiöitä, joita ei etukäteen ole osattu odottaa.

Kyse on hermeneuttisesta paradoksista, kuten Kari Turunen (1995) asian ilmaisee. Tutkijalla tulee olla ennakkonäkemyks tutkimuskohteestaan, jotta hän voi ymmärtää sen yksityiskohtia. Vastaavasti yksityiskohtien ymmärtäminen saattaa vaikuttaa uuden näkemyksen muodostumiseen. Hermeneuttinen tutkimus on paitsi yksityiskohtien ja näkemyksen välistä dialektiikkaa myös dialektiikkaa eri lähdeaineistojen kanssa. Jos tutkija ei ymmärrä uutta esiin tulevaa yksityiskohtaa, tällöin on Turusen mukaan kyse joko tutkijan näkemykseen liittyvien tietojen niukkuudesta tai luovuuden puutteesta. (Turunen 1995, 96–97.) Oman luovuuden käyttö on haastavaa ja saattaa auttaa ymmärtämään lähdeaineistoa aivan uudella tavalla. Tutkijan on kuitenkin pidettävä mielessään, että päätelmien on perustuttava tutkimusaineistoon.

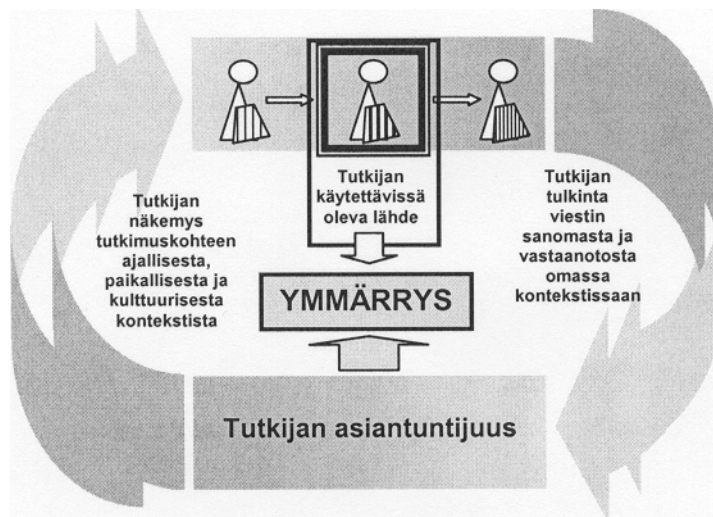
Seuraavalla sivulla kuviossa 1, jonka olen kehittänyt hermeneuttista tutkimusta kuvaavasta kehämallista (ks. esimerkiksi Anttila 1998, 25), on esitetty hermeneuttinen tulkintamalli siitä, miten tutkija käy vuoropuhelua lähdeaineistonsa kanssa. Lähtökohdana aineiston tulkinnalle on tutkijan asiantuntemus. Tämän

asiantuntemuksen perusteella on luotu ennakkonäkemykset tutkimusaiheeseen liittyvästä ajallisesta, paikallisesta ja kulttuurisesta kontekstista. Näkemyksen perusteella tulkitaan käytettävissä olevia lähteitä. Tutkijalle syntyy kuva siitä, millainen merkitys lähteellä on ollut omassa ajassaan. Tämä lisää myös tutkijan asiantuntemusta tutkimuskohteen kontekstista, mikä taas auttaa tulkitsemaan paremmin lähteen välittämää sanomaa. Kuvion päällekkäiset nuolet kuvaavat tulkintaprosessin kehämäisyyttä. Käytyään tarpeeksi läpi tulkintakierroksia tutkija saavuttaa ymmärryksen.

Kuvion yläosassa olevassa pikkukuvassa on pyritty konkretisoimaan esiinnoin puettuun ihmishahmoin sitä, miten viesti muuttuu siirtyessään lähettäjältä vastaanottajalle. Viestin lähettäjän ja vastaanottajan yhteinen ajallinen, paikallinen ja kulttuurinen konteksti auttavat sanoman säilymistä samankaltaisena – ei kuitenkaan täysin samana – kuin viestin lähettäjä on tarkoittanut. Tätä kutsutaan *yhteiseksi kulttuuriseksi lukutaidoksi*, tavaksi ymmärtää yhteisön sisällä välittyneitä viestejä.

Välimatka viestin vastaanottajaan muuttaa viestiä. Etäisyys voi olla maantieteellistä tai ajallista, mutta se voi olla myös sosiaalista. Historiantutkijalla on vastassaan monenlaisen etäisyyden lisäksi se, että hänellä on yleensä käytössään vain julkituotu lähde. Tämä lähde voi olla kuva, kirjallinen lähde tai konkreettinen käsitys, mutta vaatii tutkijalta työtä, ennen kuin hän pystyy tulkitsemaan lähdetä sen oman aikakauden tuotoksena: Mikä on ollut lähteen laatijan tarkoitus ja miten vastaanottaja on sen aikoinaan tulkinnut?

Tapa lukea ja tulkita tekstejä vaihtelee tulkitsijan mukaan. Käsitystieteen alaan kuuluvissa tutkimuskohteissa tutkijan ennakkonäkemykset liittyvät useimmiten

KUVIO 1. Tutkijan hermeneuttinen kehä historiallisen lähteen tulkinnassa.

käsitöihin. Näin tutkijan suhde käsityötieteeseen ja käsitöiden tekemiseen on väistämättä mukana tulkinnoissa. Hiljainen tieto materiaalin tunnusta ja siitä, miltä tekstiilimateriaalien käsitteleminen tuntuu, on osa tutkijapersoonaa ja heijastuu tulkintaan. (Ks. Koskennurmi-Sivonen 2002, 184.) Aihealueen tuntemus on myös tutkijan vahvuus. Tietyn alueen asiantuntijuuden heikkoutena tosin nähdään se, että tutkija saattaa keskittyä vain siihen itselleen tuttuun aineistoon, joka vahvistaa hänen ennakkomielikuviaan, ja sokeutua muulle aineistolle. (Peltonen 1997, 97.)

Vaatteet, samoin kuin monet muutkin meitä ympäröivät tekstiilimateriaaleista valmistetut tuotteet, ovat osa visuaalista kulttuuriamme. Tulkittaessa kuviin perustuvaa visuaalista kulttuuria käytetään myös termiä *kuvien lukutaito*, jonka voidaan ajatella liittyvän oppimiseen. Kuva tai kirjoitus aukeaa vasta sitten, kun siitä löytyy jotain tulkitsijalle ennestään tuttua tai tunnistettavaa. (Tuhkanen 2001, 424.) Lukutaitometafora on edelleen soveltaen näen kuvien analyysin olevan ensivaiheessa samanlaista kuin on lukemisen opettelu lapsella. Sanoista saadaan kyllä selvää, mutta niistä muodostuvan lauseen merkitystä ei ymmärretä. Vasta kun aineistoa kyetään tulkitsemaan oikeaa kontekstiaan vasten, saavutetaan lukutaito, ymmärrys.

HEDELMÄLLISET LÄHTEET

Tutkimuslähteiden valinnassa tulee olla avoin. Lähteitä ei voida yksiselitteisesti luokitella luotettaviin tai epäluotettaviin, vaan erilaiset lähteet on nähtävissä eri tavalla informatiivisina. Tärkeintä on tiedostaa se, miten hedelmällinen lähde on. Onko lähde pätevä vastaamaan esitettyyn kysymykseen tai viemään asian käsittelyä syvemmälle? Tutkijan tehtävänä on tehdä lähteiden valinnan lisäksi sekä lähteisiinsä perustuva tulkinta että vakuuttaa lukijakuntansa päätelmiensä kestävydestä. Periaatteessa mikä tahansa lähde voi olla käyttökelpoinen. (Kalela 2000, 92–93.)

Lähteet eivät ole syntyneet ilman, että niillä on ollut jokin tehtävä. Nämä tehtävät määräävät, ainakin jossain määrin, myös lähteen sisällön. Tutkimuslähteitä onkin tarkasteltava sitä taustaa vasten, mikä niiden tehtävä ja merkitys on omassa ajassaan ollut. Kirjoitetut tekstit ja kuvat yhdessä – se mitä ne kertovat ja mitä niissä näkyy, yhtä hyvin kuin sekin mikä jää kertomatta ja näkymättömiin – kuuluvat sekä aineiston rajaukseen että tulkintaan. (Kalela 2000, 92–93.)

Monentyyppiseen lähdeaineistoon perustuvassa tutkimuksessa on vaarana, että aineisto paisuu liian laajaksi suhteessa tutkimusresursseihin. Tällöin koko aineiston analysointi saattaa jäädä pinnalliseksi ja tulokseksi voidaan saada vain vanhojen käsitysten uusintamista. Lähdeaineisto onkin pyrittävä rajaamaan niin, että se on hallittavissa tutkimuksen puitteissa, mutta samalla riittävän kattava tutkimuksen tehtävään nähden. Vaikka tutkijan on tiedostettava se, mikä asema lähteellä on ollut omassa ajassaan, se ei tarkoita, että jokainen erillinen lähde on aukikirjoitettava tutkimusraportissa.

Tutkimuksen kannalta erityyppisten lähteiden käyttö samassa tutkimuksessa on usein hedelmällistä. Lukemalla rinnakkain erilaisia aineistoja pyritään löytämään sekä ristiriitaisuuksia että toistuvuuksia ja siten syventämään analyysia. Perehtymällä erilaisiin aineistoihin – *ristiinlukemalla* – on mahdollista päästä myös sisälle aikakauden diskursseihin. Aikalaiskontekstissa esitettyjen dialogien kautta tutkijan on mahdollista kriittisesti tarkastella tämän päivän näkökulmasta asetettuja ennakkokäsityksiä ja -odotuksia. Konkreettisen käsityötuotteen välittämä tieto on rajallista ja painottuu tuotteen visuaalisiin, rakenteellisiin ja materiaalsiin ominaisuuksiin. Jos halutaan nähdä syvemmälle, ymmärtää käsityöhön liittyneitä ja liitettyjä merkityksiä, on lähdeaineistoa laajennettava.

Aikakauslehti tutkimuslähteenä on monisyinen; yhtäältä se kertoo todellisuudesta ja toisaalta se luo sitä. Lehtimaailman ja sitä ympäröivän kulttuurin suhde on dialektinen. Vaikka tekstit muotoutuvat sosiokulttuurisesti, ne myös muovaavat kulttuuria ja yhteiskuntaa. Vaikutukset voivat olla joko uutta luovia tai vanhoja käsitteitä uusintavia. (Fairclough 1997, 51.) Sama dialektisuus voidaan nähdä myös oppikirjojen ja kulttuurin välisessä suhteessa.

Niitä aikakauslehtiä, joilla aikanaan on ollut valistava tai kasvattava rooli, voidaan verrata tämän päivän dokumenttiohjelmiin, jotka kilpailevat yleisöstä viihdeohjelmien kanssa. Dokumenttiohjelmien yhtenä tavoitteena on olla koulutuksellisia ja informatiivisia. Toisella tasolla ohjelmat ovat suostuttelevia, sillä pyrkimyksenä on saada yleisö näkemään asiat halutulla tavalla. Kolmanneksi dokumenttiohjelmien on oltava myös viihdyttäviä, jotta yleisö kokisi mielihyvää ja siten säilyisi uskollisena ohjelmalle. (Ks. Fairclough 1997, 60.) Dokumentaariuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lehtien välittämä kuva vastaisi tutkimusajankohdan arkitodellisuutta. Jos lehdellä on ollut laaja levikki ja sen on suosio jatkunut pitkään, se kertonee kuitenkin lehtien arvomaailman laajemmastakin hyväksynnästä.

Kulttuurihistorian tutkimuksessa tutkimuslähteinä on alettu suosia myös populaarikulttuurin tuotteita, kuten elokuvia ja kirjallisuutta. Lukemalla ristiin populaarikulttuurin lähteitä ja muita lähteitä voidaan lähestyä tutkimuskohdetta monesta suunnasta ja siten myös syventää ymmärrystä aiheesta. Populaarilähteet on ymmärrettävä tarinoiden osalta fiktiona, mutta niitä voidaan pitää esimerkkeinä tapahtumista, jotka olisivat olleet mahdollisia omassa ajallisessa ja paikallisessa kontekstissaan.

Elokuvat saattavat kertoa tarinan lisäksi aikakautensa arvoista ja asenteista, sosiaalisista suhteista, asumisesta, sisustuksesta, esineistä ja vaatteista. Käsityötieteen kannalta elokuvat ovat usein hedelmällisiä lähteitä pukeutumiskulttuuria tutkittaessa. Niistä voidaan saada tietoa paitsi vaatteiden malleista ja erilaisista käyttötilanteista myös vaatteisiin liitetyistä merkityksistä sekä merkitysten kautta tuotetuista sosiaalisista suhteista. Anu Koivunen (1944, 319–320) pitää tärkeänä elokuvatutkimuksen metodina monenlaisten aineistojen hyödyntämistä. Käsityötieteen tutkimuksessa asetelma voidaan kääntää toisin päin. Elokuvia hyödynnetään painetussa muodossa olevia kirjallisia ja kuvallisia aineistoja sekä ar-

tefaktilähteitä tulkittaessa.

Kuten Kalle Pihlainen (2001, 313) on todennut, kaunokirjalliset tekstit historiallisina lähteinä täydentyvät suhteessa muihin historialisiin teksteihin. Kyse ei ole niinkään tekstien historiallisesta todellisuudesta kuin niistä mahdollisuuksista, joista tekstien olemassaolo on todisteena. Hilka Helstin (2000, 38) mielestä realistiseksi luonnehdittu kaunokirjallisuus on rinnastettavissa muistitietoineistoon. Hän (mt.) pitää kirjallisuutta jopa muistoja luotettavampana, koska kirjailija kertoo usein oman aikansa ja ympäristönsä tapahtumista, kun taas muistitieto muokkautuu muistelijan elämäntapahtumien myötä.

Kertomusten osalta fiktiiviset mutta muuten realistiset kirjallisuuslähteet saattavat olla hyvinkin hedelmällisiä tutkittaessa käsityötuotteille annettuja merkityksiä ja niiden asemaa omassa ajassaan. Kun valistavassa ja opettavassa tarkoituksessa julkaistu *Kotiliesi*-lehti esitteli 1930-luvulla esiliinoja ja niiden käyttöä, annettiin kuva siististä ja hygieenisestä vaatteesta. Toivo Pekkasen (2002, 26) alun perin vuonna 1932 julkaistusta *Tehtaan varjossa* -romaanista välittyvä kuva on toisenlainen: *vihdoin äiti huomasi pyytää rouvia istumaan, kantoi jokaiselle tuolin, pyyhittyään sitä ensin esiliinallaan.*

Myös muistitieto saattaa kertoa paljon sellaista, mihin ei sen paremmin käsityöohjeiden kuin tekstiililähteidenkään kautta päästä käsiksi:

”Sen nurjan silmukan mä muistan, kun mä yhtäkkiä hoksasin, että kun mä teen oikeen silmukan, niin nurjalla puolella se on nurja. Ja sit mä opettelín sen niin, et mä niinku katoín sinne nurjalle puolelle, et miten se lanka menee, että mä saan sen nurjan silmukan.” (Sipilä 2001, 78.)

Henkilökohtaisiin muistoihin vaikuttavat aina kertojan eletty elämä ja hänen henkilökohtainen tapansa hahmottaa menneisyyttään. Muisto käsityön tekemisestä ei välttämättä ole kopio itse tilanteesta, mutta se kertoo niistä merkityksistä, joita kertoja antaa muistelemalleen tilanteelle. Muistikuva voi olla tarkkakin, sillä on todettu, että ihminen pystyy melko hyvin palauttamaan mieleensä juuri niitä tilanteita, joihin liittyy kehollisia muistoja, konkreettista keholla tekemistä tai tuntemuksia materiaalista iholla. Muistamista helpottaa, jos muisteliija on itse tehnyt muistelun kohteena olleen tuotteen. Tuotteen ei tarvitse edes fyysisesti olla olemassa, sillä myös muisto, mielikuva esineestä, voi olla memento, joka auttaa muistamaan. (Ks. Saarenheimo 1997,17.) Käsityötuote vastaa mementoesineen vaatimuksia, jos se herättää muistelijassa mielikuvia menneisyydestä. Myös valokuva saattaa toimia mementona.

Käsityötieteen tutkimuksessa lähteet ovat usein kuvälähteitä, valokuvia, lehtien ja kirjojen kuvitusta tai elokuvien visuaalista aineistoa. Vaikka vanhat valokuvat ovat omassa ajassaan syntyneitä esityksiä, on tutkijan tiedostettava myös, että esimerkiksi mainoskuvissa pyritään tietoisesti luomaan merkityksiä. Yksityisetkin valokuvat ovat useimmiten valikoiduista tilanteista. Ihmisiä on kuvattu erityistilanteissa, usein juhlapuvuissaan, mutta harvoin on otettu kuvia arkisista

tilanteista kuten siivoamisesta tai vaatteiden korjaamisesta. Totti Tuhkanen (2001, 423) varoittaa siitä, että kuvat ovat usein tulkittavissa monimerkityksellisemmin kuin tekstit. Hän muistuttaa lisäksi, että kuvien tulkinta ja ymmärtäminen vaativat tutkijalta erityistä perehtymistä aikakauden kontekstiin.

Toisaalta Tuhkanen (2001, 423) kiinnittää huomiota tutkimusraportissa käytettyihin kuviin. Kuvituksen avulla voidaan hänen mukaansa vastaanotettavalle tiedolle luoda sellainen rakenne, että se edistää monipuolista aineiston prosessointia vastaanottajassa. Tutkimusraporttiin liitettyjen kuvien välityksellä on mahdollista näyttää lukijalle sellaista aineistoa, joka kirjoitetussa muodossa olisi ollut lähes mahdotonta esittää. Näin lukija voi kuvien avulla tehdä omia, tekstiä täydentäviä tulkintojaan.

MENNEISYYDEN TULKKINA

Tutkijan tehtävä menneisyyden tulkkina on monisyinen. Hänen on kyettävä kohdentamaan tutkimuksensa niin, että sillä on arvoa laajemminkin kuin yksilötasolla. Yhtäältä on löydettävä hedelmällisiä lähteitä ja saatava mykät lähteet puhumaan niin, että ne vastaavat tutkijan esittämiin kysymyksiin. Toisaalta on oltava avoin: uusi lähdeaineisto saattaa suunnata tutkimusta myös ennalta odottamattomaan suuntaan. Usein yhdyntyyppiset lähteet eivät riitä, vaan tutkija joutuu ristiinlukemaan erilaisia lähteitä ja tekemään tulkintojaan sekä niiden että aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten välillä. Tämä aiheuttaa sen, että tutkija voi joutua tarkastamaan omia ennakkonäkemyksiään useita kertoja tutkimuksen edetessä.

Tutkimusaineiston tulkitsija ei pysty irrottautumaan omasta historiallisesta tilanteestaan ja siirtymään tulkinnassa kyseisen ajan henkeen, vaan välissä on aina ajallista etäisyyttä. Tämä etäisyys voidaan nähdä myös positiivisena mahdollisuutena luoda dialogia tulkitsijan ja tulkittavan sekä menneisyyden ja nykyisyyden välille. (Peltonen 1997, 98.) Siinä missä tekstien tekotavat muuttuvat, muuttuvat myös lukutavat. Samankin kulttuurin sisäinen lukutapa voi muuttua suuresti siirryttäessä ajasta toiseen. Historiantutkijan, menneisyyden tulkin, tehtävänä on paitsi pyrkiä menneisyyden tekstien ymmärtämiseen myös selostaa ymmärtämisen ehtoja ja kuvata niitä olosuhteita ja sitä kulttuurista ilmapiiriä, jossa tekstit on laadittu ja jossa niitä on omassa ajassaan luettu ja ymmärretty.

Tutkijalle kulttuurinen lukutaito ei ole yksinomaan kykyä ymmärtää tekstejä, eikä visuaalinen lukutaito ole ainoastaan kykyä ymmärtää kuvia ja niihin liittyvien rakenteiden merkityksiä. Ne ovat myös kykyä verbalisoida niin sanallisia kuin visuaalisiakin kokemuksia ja välittää niitä kielen avulla toisille. Tutkijan tulkintaa on myös se, miten hän tutkimusraportissa kykenee ilmaisemaan oman sanottavansa, millaisen kokonaisuuden hän tutkimusraportista kuvin ja tekstein rakentaa. Ei riitä, että tutkija kykenee tulkitsemaan aineistoa, vaan hänen pitää myös kyetä tekemään tulkintansa läpinäkyväksi, ymmärrettäväksi vastaanottajille.

LÄHTEET

- Anttila, P. 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Akatiimi.
- Elomaa, H. 2001. Mentaliteetti ja kulttuurihistoria. Teoksessa K. Immonen & M. Leskelä-Kärki (toim.) Kulttuurihistoria. Helsinki: SKS. Tietolipas 175, 59–74.
- Fairclough, N. 1997. Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.
- Helsti, H. 2000. Kotisynnytysten aikaan. Helsinki: SKS.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kaiser, S. B. 1996. Gender, ethnicity, and sexuality: Styles, subjectivities and communities. Teoksessa U. Suojanen (toim.) Clothing and its social, psychological, cultural and environmental aspects. Helsingin yliopiston opettajan-koulutuslaitoksen julkaisuja 16.
- Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaukonen, T.-I. 1998. Kynnärä pohjaa, kortteli raitaa. Helsinki: Akatiimi.
- Koivunen, A. 1994. Elokuva, historiankirjoitus, feminismi. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus. Helsinki: SKS, 311–334.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 2002. Salonkimuoti lehdissä. Atelier Riitta Immonen kuvissa ja teksteissä 1945–1985. Hamina: Akatiimi.
- Markkola, P. 1998. Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa K. Tuohela (toim.) Naisen ja perheen historia. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, 80–94.
- Pekkanen T. 2002. Tehtaan varjossa. (Alkup. 1932) Porvoo – Helsinki: WSOY.
- Peltonen, E. 1997. Muistojen sodat – muistien sodat. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuksen julkaisuja 54, 88–142.
- Pihlainen, K. 2001. Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen historiankirjoituksessa. Teoksessa K. Immonen & M. Leskelä-Kärki (toim.) Kulttuurihistoria. Helsinki: SKS. Tietolipas 175, 303–317.
- Saarenheimo, M. 1997. Muistin tiet. Teoksessa Narinkka. Helsingin kaupungin-museo, 9–24.
- Setälä, P. 1995. Moni/nainen historiaan. Teoksessa K. Tuohela (toim.) Naisen ja perheen historia. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, 7–18.
- Sipilä, O. 2001. Nukenvaatteet – muistojen käsityöt. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Sirelius, U. T. 1916. Suomen kansanpukujen historia. Helsinki: Suomalais-Ugri-lainen Seura.
- Tuhkanen, T. 2001. Kirjalliset kuvat. Kuvituksen ongelma tieteellisissä julkaisuissa. Teoksessa K. Immonen & M. Leskelä-Kärki (toim.) Kulttuurihistoria. Helsinki: SKS. Tietolipas 175, 421–446.
- Turunen, K. E. 1995. Tieto ja tiede. Jyväskylä: Atena.

- Uotila, M. 1995. Pukeutumisen kuvaus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Waldén, L. 2002. Textilens text. Teoksessa C. Westergren (toim.) Tyg överalt. Nordiska museets och Skansens årsbok 2002, 82–99.
- Virtanen, K. 1993. Kulttuurihistoria humanistisena tieteenä. Teoksessa M. Kaartinen, L. Rossi & T. Tuhkanen (toim.) Metodikirja, näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:16, 9–18.